QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARLARI
(2026-yil 2-son)

PEDAGOGIKA

PEDAGOGY

ПЕДАГОГИК МУЛОКОТ ВОСИТАСИДА ТАНКИДИЙ ТАФАККУРНИ УСТИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИ

https://doi.org/10.70728/c.series.v08.i02.112

Шукурова Севара Илхомовна
Бухоро инновацион таълим ва тиббиёт университети укитувчиси

Аннотация.Ушбу мақолада педагогик мулоқот жараёнида ўқувчиларда танқидий тафаккурни ривожлантиришнинг назарий асослари ва амалий имкониятлари ёритилган. Педагог ва ўқувчи ўртасидаги самарали мулоқот, интерактив методлар, савол-жавоблар, муаммоли вазиятлар ва фикр алмашиш орқали танқидий фикрлаш кўникмаларини шакллантириш масалалари таҳлил қилинган. Шунингдек, замонавий таълим жараёнида педагогик мулоқотнинг ўрни ва аҳамияти, танқидий тафаккурни ривожлантиришга хизмат қилувчи метод ва усуллар бўйича хулосалар берилган.

Калит сўзлар: педагогик мулоқот, танқидий тафаккур, таълим жараёни, интерактив методлар, фикрлаш кўникмалари, педагогик ҳамкорлик, муаммоли таълим.

Annotation. This article discusses the theoretical foundations and practical possibilities of developing critical thinking in students in the process of pedagogical dialogue. The issues of forming critical thinking skills through effective dialogue between a teacher and a student, interactive methods, questions and answers, problem situations and exchange of views are analyzed. Also, conclusions are given on the role and importance of pedagogical dialogue in the modern educational process, methods and techniques that serve to develop critical thinking.

Keywords: pedagogical dialogue, critical thinking, educational process, interactive methods, thinking skills, pedagogical cooperation, problem-based education.

Аннотация.В данной статье рассматриваются теоретические основы и практические возможности развития критического мышления у студентов в процессе педагогического диалога. Анализируются вопросы формирования навыков критического мышления посредством эффективного диалога между преподавателем и студентом, интерактивных методов, вопросов и ответов, проблемных ситуаций и обмена мнениями. Также приводятся выводы о роли и значении педагогического диалога в современном образовательном процессе, методах и приемах, способствующих развитию критического мышления.

Ключевые слова: педагогический диалог, критическое мышление, образовательный процесс, интерактивные методы, навыки мышления, педагогическое сотрудничество, проблемно-ориентированное образование.

КИРИШ.Ҳозирги глобаллашув ва ахборотлашув шароитида таълим тизими олдида турган энг муҳим вазифалардан бири — мустақил фикрлай оладиган, таҳлил қилиш, баҳолаш ва хулоса чиқариш кўникмаларига эга бўлган шахсни тарбиялашдир. Бу эса ўқувчиларда танқидий тафаккурни шакллантиришни тақозо этади. Танқидий тафаккурни ривожлантиришда педагогик мулоқот муҳим восита сифатида намоён бўлади.

Педагогик мулоқот ўқитувчи ва ўқувчи ўртасидаги ўзаро таъсир жараёни бўлиб, у таълим-тарбия самарадорлигини оширишга хизмат қилади. Самарали ташкил этилган мулоқот орқали ўқувчилар ўз фикрини эркин баён этиш, бошқалар фикрини тинглаш, таҳлил қилиш ва асосли хулоса чиқаришга ўрганадилар.

Танқидий тафаккур — бу маълумотни шунчаки қабул қилиш эмас, балки уни таҳлил қилиш, солиштириш, баҳолаш ва мантиқий хулосалар чиқариш жараёнидир. Танқидий фикрлай оладиган ўқувчи ҳар қандай ахборотга онгли ёндашади, далилларни текширади, турли нуқтаи назарларни солиштиради ва мустақил қарор қабул қила олади.

Танқидий тафаккурни ривожлантиришда педагогик мулоқот алоҳида аҳамият касб этади. Чунки таълим жараёнидаги самарали мулоқот ўқитувчи ва ўқувчи ўртасида ўзаро фикр алмашиш, савол-жавоб, мунозара ва ҳамкорликни таъминлайди.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Педагогик нуқтаи назардан қаралганда, танқидий тафаккур ўқувчиларда қуйидаги кўникмаларни шакллантиради:

- муаммони аниқлаш ва таҳлил қилиш;
- савол қўя олиш ва жавобларни асослаш;
- далил ва хулосалар ўртасидаги боғланишни кўра билиш;
- ўз фикрини ҳимоя қилиш ва баҳс-мунозараларда иштирок этиш.

Педагогик мулоқот таълим жараёнининг ажралмас қисми бўлиб, у ўқувчиларнинг билиш фаоллигини оширишга хизмат қилади. Ўқитувчининг мулоқот услуби ўқувчиларнинг дарсга бўлган муносабати, фаоллиги ва фикрлаш жараёнига бевосита таъсир кўрсатади.

Агар ўқитувчи мулоқотни бир томонлама – фақат маъруза қилиш шаклида ташкил этса, ўқувчи фаол иштирокчи эмас, балки пассив тингловчига айланади. Бундай шароитда танқидий тафаккур етарли даражада ривожланмайди. Шунинг учун педагогик мулоқот интерактив, яъни икки ва кўп томонлама бўлиши муҳимдир.

Педагогик мулоқот орқали танқидий тафаккурни ўстириш очиқ саволлар, мунозаралар ва ўзаро ишончга асосланган муҳитни талаб қилади. Ўқитувчи мулоқот

жараёнида муаммоли вазиятлар яратиб, ўқувчиларни далиллар келтиришга, ахборотни таҳлил қилишга ва ўз фикрини асослашга ундайди. Бу усул тинглаш кўникмасини шакллантириб, шаблон фикрлашдан воз кечишга ва мустақил қарор қабул қилишга ўргатади.

Педагогик мулоқот – бу ўқитувчи ва ўқувчилар ўртасида таълим-тарбия жараёнида юзага келадиган мақсадли, тизимли ва ўзаро таъсирга асосланган муносабатдир. У фақат ахборот узатиш билан чекланиб қолмайди, балки шахслараро муносабатларни шакллантириш, ўқувчининг шахсий позициясини ривожлантириш ва ижодий фикрлашини қўллаб-қувватлашга хизмат қилади.

NATIJALAR

Ўқитувчи дарс жараёнида оддий репродуктив саволлардан кўра, муаммоли ва очиқ саволлардан фойдаланса, ўқувчилар фикрлашга мажбур бўлади. Масалан, “Нима учун?”, “Қандай қилиб?”, “Агар шундай бўлса, нима юз беради?” каби саволлар ўқувчини таҳлил қилишга ундайди. Бу эса танқидий тафаккур ривожига замин яратади.

MUHOKAMA

Мунозара жараёнида ўқувчилар турли нуқтаи назарларни эшитади, уларни солиштиради ва ўз позициясини ҳимоя қилади. Бу жараёнда мантиқий фикрлаш, далиллаш ва хулоса чиқариш кўникмалари ривожланади. Педагог эса модератор сифатида барча иштирокчиларга тенг имконият яратиши керак.

Бу жараёнда мулоқот тизими "ўқитувчи — ўқувчи" шаклидан "ўқитувчи — ўқувчи/ўқувчи — ўқувчи" шаклига ўтади, бу эса танқидий тафаккурни ривожлантириш учун қулай шароит яратади.

Дарс якунида рефлексия ўтказиш – ўқувчиларнинг ўз фикр ва хулосаларини таҳлил қилиш имконини беради. Масалан, “Бугун нимани ўргандинг?”, “Қайси фикр сен учун янги бўлди?”, “Қандай саволлар қолди?” каби саволлар ўқувчини ўз билимларини қайта кўриб чиқишга ундайди.

Замонавий таълимда турли ахборот манбалари – матн, видео, интернет материалларидан фойдаланилади. Ўқитувчи ўқувчиларни манбаларни танқидий баҳолашга ўргатиши зарур: манба қанчалик ишончли, муаллифнинг позицияси қандай, далиллар қай даражада асосли? Бу кўникмалар ахборот хавфсизлиги ва медиа саводхонликни таъминлашда ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Танқидий тафаккурни ривожлантиришда ўқитувчининг шахсий намунаси муҳим роль ўйнайди. Агар педагог ўзи мустақил фикрлайдиган, турли қарашларга ҳурмат билан ёндашадиган ва далилларга таянадиган бўлса, ўқувчилар ҳам шундай фазилатларни ўзлаштиради. Шунингдек, ўқитувчи танқидни тўғри қабул қилиш ва конструктив фикр билдириш маданиятини шакллантириши лозим.

Педагогик мулоқотда танқидий тафаккурни ривожлантиришнинг асосий имкониятлари:

- **Муаммоли савол-жавоблар:** "Нима учун?", "Кандай далиллар бор?", "Агар бошқача бўлса-чи?" каби саволлар орқали ўқувчини чуқурроқ ўйлашга ундаш.
- **Диалог ва мунозара:** Ўқувчиларни турли нуқтаи назарларни ўрганишга ва асосли баҳслашишга ўргатиш.
- **Ишонч муҳити:** Ўқувчиларнинг хато қилишдан қўрқмасдан, ўз фикрларини эркин ифода этишларини таъминлаш.
- **Таҳлилий ёндашув:** Педагогик техника воситасида ахборотни саралаш ва ишончлилигини текширишга йўналтириш.

Педагогик мулоқотда авторитар услубдан кўра демократик услуб самаралироқ ҳисобланади. Демократик муҳитда ўқувчи ўз фикрини эркин билдиришдан қўрқмайди, хато қилишдан чўчимайди ва изланишга интилади.

XULOSA

Хулоса қилиб айтганда, педагогик мулоқот танқидий тафаккурни ривожлантиришнинг муҳим ва самарали воситасидир. Самарали ташкил этилган мулоқот ўқувчини фаол фикрловчи, таҳлил қилувчи ва мустақил қарор қабул қилувчи шахс сифатида шакллантиради. Муаммоли саволлар, мунозаралар, гуруҳли ишлар, рефлексия ва ахборот манбаларини таҳлил қилиш каби усуллар орқали танқидий тафаккурни изчил равишда ривожлантириш мумкин.

Замонавий таълим тизимида педагог фақат билим берувчи эмас, балки фикрлашни ўргатувчи, мулоқотни ташкил этувчи ва шахс ривожига йўналтирувчи мураббий бўлиши лозим. Ана шундагина жамиятимиз учун интеллектуал салоҳиятли, мустақил фикрлайдиган ва масъулиятли авлодни тарбиялаш мумкин бўлади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни. – Тошкент, 2020.

2. Мирзиёев Ш.М. *Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси*. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 2022.

3. Ишмухамедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. *Таълимда инновацион технологиялар*. – Тошкент: “Истеъдод”, 2018.

4. Толипов Ў., Усмонбоева М. *Педагогик технологияларнинг назарий ва амалий асослари*. – Тошкент: “Фан”, 2017.

5. Рахимов А.Қ. *Педагогик маҳорат*. – Тошкент: “Ўқитувчи”, 2016.

6. Махмутов М.И. *Муаммоли таълим асослари*. – Москва: Педагогика, 1975.

7. Выготский Л.С. *Тафаккур ва нутқ*. – Москва: Лабиринт, 1999.

8. Блум Б. *Таксономия образовательных целей*. – Москва: Педагогика, 1986.

9. Halpern D. F. *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*. – New York: Psychology Press, 2014.

10. Paul R., Elder L. *Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life*. – Boston: Pearson, 2014.

11. Johnson D.W., Johnson R.T. *Cooperation and Competition: Theory and Research*. – Edina, MN: Interaction Book Company, 1989.

12. Brookfield S.D. *Teaching for Critical Thinking*. – San Francisco: Jossey-Bass, 2012.